

Lähivertailuja 18

TOIMITTANEET
HELLE METSLANG
JA RIHO GRÜNTAL

HELSINKI 2008

Sõnakatkestusega algava lausesisese reformuleerimise tüübid eestikeelses vestluses

TIIT HENNOSTE

Helsingi ülikool

1. Sissejuhatus

Kõneldes teeb kõneleja oma tekstis tihti mitmesuguseid muudatusi ja parandusi.¹ Selliseid nähtusi on käsitletud erinevates keele- ja suhtlusuuringute koolkondades (psühholingvistika, süntaksi- ja tekstianaalüüs, korpusanalüüs, keeletüpoloogia, teise keele kõnelemise uuringud, vestlusanalüüs, arvutilingvistika; vt. nt. Schegloff jt. 1977; Levelt 1983; Enkvist – Björlund 1989; Allwood jt. 1990; Fox – Jaspersen 1995; Fox jt. 1996; Dörnyei – Scott 1997; Eklund 2004; Sorjonen – Laakso 2005).

Käesolevas artiklis käsitletakse ühte osa muudatustest-parandustest, mille kohta kasutatakse nimetust reformuleerimine.² Reformuleerimise all on mõistetud juhtumeid, milles loodav süntaktiline üksus peatatakse mingil moel, seejärel aga tehakse ümber või katkestatakse ja alustatakse uut. Seega ei kuulu reformuleerimise alla üksnes keelevigade parandamine, vaid ka muude probleemide lahendamine, mille puhul ei ole alati selge, mis põhjusel kõneleja vastavaid muudatusi teeb (vt. ka Fox – Jaspersen 1995: 80–81).³ Reformuleerimise alla ei ole arvatud peatamist

¹ Täna retsensente kommentaaride eest selle artikli eelmise versiooni kohta ning Helle Metslangi süntaktilise analüüsi abi eest.

² Reformuleerimise all on mõistetud ka üksnes neid parandusi, mille puhul kõneleja ütleb sama asja teiste sõnadega ümber (Levinson 1983: 330–331).

³ Fox ja Jaspersen kasutavad sõna *repair* ja haaravad selle alla ka sõnade kordamised, mis käesolevas on välja jäetud.

üneemide, sõnalõpuvenituste jms abil, mida ma olen nimetanud edasi-
lökkamiseks (Hennoste 2000–2001: 2693–2700).

Juhtumeid, milles kõneleja peatamise järel jätkab sama süntakti-
list üksust, nimetan lausesiseseks reformuleerimiseks.⁴ Piir lausesiseste
reformuleerimiste ja lause katkestamise vahel ei ole alati are. Nii on
probleemiks laused, mis on katkestatud peale esimest sõna, kui kõnelejal
polegi muud võimalust kui alustada algusest. Käesolevas on sellised näi-
ted arvatud lausesiseste reformuleerimiste alla.

Reformuleerimine algab tavaliselt mingi markeriga paranduseelses
sõnas (sõna katkestamine, glotaalklusiil sõna lõpus) või leksikaalse
vahendiga (nt. eesti keeles *või, tähendab, ühesõnaga, ei, mitte*; Hennoste
2005). Tavalisim algatusmarker eri keeltes on reformuleeringu-eelse
sõna katkestamine, millega alustatakse erinevat tüüpi parandusi (vt. ing-
lise, hollandi ja soome keele kohta Schegloff jt. 1977; Levelt 1983; Sorjo-
nen – Laakso 2005).

Tüüpiline lausesisene katkestusega algav reformuleerimine on too-
dud näites (1). Kõneleja H õpetab V-d, millises peatuses väljuda bus-
sist tema juurde sõites. Ta alustab kohamääratlust sõnaga *jär-*, katkestab
selle ja parandab määratluseks *ülejärgmises*. Reformuleerimislõik koos-
neb reformuleeritavast segmendist (*jär-*), sõnakatkestusest markerina ja
parandusest ehk parandavast segmendist (*ülejärgmises*).

- (1) H: siiss on 'Vallikraavi peatus vaata kus läb sinna E'nergia peale
eks [ole=ju]
V: [jah]
H: ja vat sis **jär- ülejärgmises** tuledki vat selles tuledki maha ja=t mitte
'Vallikraavi peatuses vaid 'Tulika peatuses see [on=sis] (.)

Uurimused on näidanud, et reformuleerimine kui nähtus on univer-
saalne, kuid selle realiseerumine eri keeltes erinev. Eesti keele enesepa-
randusi on uuritud vähe ning uurimused annavad nähtusest vaid üldise
pildi (vt. Hennoste 2000–2001, 2005; Nigol 2006). Käesoleva töö ees-

⁴ Süntaktiliseks üksuseks võib olla ka fraas või üksiksõna. Käesolevas on kasutatud
sõna *lause*, kuna kõik analüüsitud reformuleerimised toimusid lausetes.

märgiks on kirjeldada esmakordselt detailsemalt, millised on lausesise reformuleerimise tüübid, mida kõneleja algatab sõnakatkestuste abil eestikeelses suulises tekstis.

Katkestus on valitud analüüsiobjektiks, kuna see on ka eesti keeles statistiliselt keskne eneseperanduse algatamise vahend, millega algas analüüsitud korpus 2/3 reformuleerimistest. Katkestuste alla on siin arvatud ainult juhtumid, kus sõna jäetakse pooleli. Välja on jäetud juhtumid, milles sõna lõpus on katkestusele viitav intonatsioon (glotaalkluusiil), kuid kõneleja ütleb sõna lõpuni.

Katkestusele võivad vahetult järgneda leksikaalsed parandusalgatajad, nagu näites *ja=se=on 'Kärdla ainu- v~~õ~~i=tähendab=see (.)' 'Hiiumaa ainus 'keskkool*, milles katkestusele järgneb *või tähendab* (vrd. ka Sorjonen – Laakso 2005: 258). Sel juhul määrab eesti keeles reformuleerimise tüübi viimane marker reas ehk vastav leksikaalne marker. Seetõttu on sellised juhtumid siinsest tööst välja jäetud.

Katkestatud sõna järel võib kõneleja jätkata kahel moel. Ühel juhul jätkab ta mingi teise sõna või sõnavormiga (*kas se [on] kõige: 'lihtsam ve- (.) tee.*). Teisel juhul jätkab ta sama sõnaga, korrates seda tervikuna (*ei=no nüüd ta vist teeb 'seal nendele metsa- metsas midagi.*). Käesolevas artiklis käsitletakse ainult esimest võimalust, mille puhul kõneleja muudab midagi väljaöeldud lauses.

Reformuleerimise tüübi all on käesolevas mõistetud suhteid parandatava segmendi ja parandava segmendi ehk paranduse vahel, mida on vaadatud kahest aspektist (vrd Levelt 1983; Enkvist – Björklund 1989; Sorjonen – Laakso 2005). Esiteks võivad need erineda selle poolest, millised on reformuleerimisega lahendatavad probleemid. Siin võtan lähtekohaks kaks traditsioonilist lausesise paranduse põhitüüpi. Üks on vigade parandamine, teine haarab endasse tegelikult kõik muud variantid ja kannab autoriti erinevat nime (sobivamaks tegemine, ümberütlemine, alternatiivi pakkumine jms.). Teiseks võivad reformuleerimised erineda selle poolest, mida kõneleja parandamiseks teeb. Siin võtan lähtekohaks samuti kaks traditsioonilist põhitüüpi: segmendi asendamine ja uue segmendi lisamine. Näites 1 on selle terminoloogia järgi

tegemist asendusega, mille abil kõneleja parandab vea (*järgmine* > *ülejärgmine*).

Töö meetodina on kasutatud teksti- ja lauseanalüüsi. Seega ei tegelda siin paranduse suhtluslike eesmärkide analüüsi ega paranduste psühholoogiliste seletustega.

Uuritav materjal on pärit Tartu ülikooli suulise eesti keele korpusest, milles on ca 1 miljon tekstisõna (Hennoste 2003). Käesoleva artikli tarvis valiti juhuslikult ca 50 000-sõnaline alamkorpus (39 argivestlust ja 34 ametivestlust). Selles alamkorpuses oli 269 sõnakatkestust (ametivestlustes 70, argivestlustes 199), millest 98 vastasid siinse artikli materjali valiku tingimustele.

Materjali transkribeerimisel on kasutatud modifitseeritud vestlusanalüüsi transkriptsiooni (vt. lisa 1). Reformuleeritava segmendi märkimiseks kasutatakse paksu kirja (*jär-* näites 1) ja paranduse jaoks paksu kursiivi (*ülejärmises*) (vt. lisa 2).

2. Reformuleerimise tüübid

Käesolevas osas annan ülevaate reformuleerimise tüüpidest. Esmalt käsitlen sõnatasandi reformuleerimisi, siis fraasitasandit ja lõpuks pikemate lauseosade reformuleerimist.

2.1. Sõnatasandi reformuleerimised

Sõnatasandi reformuleerimiste seas saab välja tuua vigade parandamise sõnade või sõnavormide asendamise abil ning alternatiivse variandi pakkumise sõna asendamise või lisamise abil, lisaks mitme reformuleerimisega parandused ja mitmeti tõlgendatavad juhtumid.

2.1.1. Vea parandamine

Esimese rühmana saab välja tuua sõnatasandi vigade parandamise. See seisnes analüüsitud näidetes üksnes ühe sõna asendamises teiseaga.

Ühe alarühma moodustavad siin referentsivigade parandamised. Sealjuures täidab uus sõna lauses sama süntaktilist funktsiooni kui parandatav sõna. Näites (2) vahetab kõneleja V2 nime *Luule Selma* vastu ja sellega ka kõne all oleva isiku. Tegemist ei ole lause jätku ümbermõtlelemisega, vaid nimelt sisselipsanud veaga. Asendatav ja asendav sõna on mõlemad lause subjektid.

- (2) V2: ja 'rattaga 'läksin=ja siis seekord **Luu- Selma** 'tuligi minu poole=ja=sis nad tulid sis järgmine päev .hh siis sauna nii=et üks 'mõnus 'päev oli=ja [{}-] (.) jõivad] 'kohvi=ja nii (.)
 H1: ['oli jah, no=sis=o-]
 V2: 'saivad kohe 'omavahel siin ütelda 'rääkida.

Kõneleja võib asendada ka lihtsõna lihtsõnaga, kusjuures neil sõnadel on erinev tähendus, vt. näide (1).

Teiseks algatatakse katkestusega ka süntaktilis-semantiliste vigade parandamist. Näites (3) alustab V bussi väljumiskoha küsimust lausega 'kuskohast see peale 'võtab. H vastab. V küsib asja üle. H kinnitab eelnevat infot ja lisab info bussiaja kohta. Ta jätkab peale ajamääratlust verbiga *võtab*, korrates sellega V eelnevates voorudes kasutatud verbi. Seejärel aga vahetab ta verbi kaks korda välja. Alguses ütleb *on*, mis võiks jätkuda näiteks sõnaga *seal* ('täistun:d läbi kümme 'minutit *on seal*). Seejärel asendab selle sõnaga *tuleb* ja lõpetab sellega ka lause.

- (3) H: =noh ja siis 'helista=ja number 'kolmese bussiga 'tuled. (0.5)
 V: 'kuskohast see peale 'võtab.
 H: ühesõnaga turu 'platsilt. no sealt selle 'Sentrumi 'juurest.
 V: ah 'sealt võtab 'peale=vä.=
 H: =jah ja see on (.) 'täistun:d läbi kümme 'minutit **võta- on 'tuleb.**
 V: mhmh
 H: number 'kolm. (1.0) vaata sealt 'putkast saad 'pileti osta 'viis krooni=n 'pilet.
 V: aa, jaa=jaa.

Eri verbid väljendavad siin alternatiivselt sama asja (bussi peale minekut) ja verbivorm on morfoloogiliselt korrektne. Samas ei ole probleemiks semantilise alternatiivi, vaid aspekti/tegevuslaadi valik. Kohamääratlusega seoses, nagu seda kasutab V, on *võtab peale* sobiv sõna (*võtab peale turu platsilt*), aga konkreetsele ajahetkele lokaliseeriva ajamäärusega ei sobi eesti keeles. *võtab peale* on oma esmases tõlgenduses imperfektiivne kestev ja korduv tegevus, aga *tuleb* perfektiivne, iga kord lõpetatuna korduv.

Kolmas rühm on üksikhäälikute või silpide hääldamise vigade parandamine. Sel juhul on samuti tegemist referendi püsimisega. Ka ei asendata siin sõna, vaid lihtsalt jäetakse valesti hääldatud sõna pooleli ja korratakse seda korrektselt (4).

- (4) V: vaatan? (...) m 'Tuglase tänaval on antud ainult 'Stoma hambaravi, aga se=on **Tuga- Tuglase** kolm 'teist aadressil. (.)

Peaaegu alati korratakse kogu sõna. Üks kord esines variant, milles korrati ainult liitsõna vigast poolt (V: /---/ [*endal*] *tuleb=siis suusavarut- varustus kas=võtate kaasa või rendite 'kohapealt /---/*); ja üks kord variant, kus korrati ainult viltu läinud silpi (D: /---/ *emissiooni tulemusel* (.) '*suureneb Hansapana- a- 'ka 'ak::t:siakapital* (.) *sajaneljakümne=seitsme=miljoni 'krooni võrra*.)

Neljas rühm on selline, milles kõneleja asendab sõna väära morfoloogilise vormi korrektsega ning selle kaudu parandab sõna väära süntaktilise rolli lauses. Sõna ja tema referent püsivad samana.

- (5) V: @ rikkus 'une 'ära. @
 H: mhemhe
 V: 'öösel kell kaheksa 'elistas. (.) kas ta=i=oleks=võind esmaspäeva 'ommikul elistada. (0.8) jah, öösel (.) kell kaeksa elistas. et @ 'Märt andis 'numbri, (.) ((köhib)) Märdile ütlen kah, @ ma=ütsin aga=t sul on 'number ju raamatus kah. @ nojah, 'raamatust oleks võind 'otsida jah aga .hh miks Märt **meile nu- meie numbri** a- minu numbri 'andis talle. @ et ta ütles=et 'Märt andis 'numbri. 'raamatus on sees tädi Aime 'number ju.
 H: mhmh

Näites (5) pahandab V Märdi peale, miks too andis helistajale tema telefoninumbri. Ta alustab sõna *meie* alaleütleva käändega *meile*, mis annab tulemuseks vale mõtte. Seejärel muudab ta käände vahetamisega adverbiaali täiendiks (*meie*) ja sellega korrigeerib vea.

2.1.2. Alternatiivi pakkumine

Teiseks vaatlen juhtumeid, milles kõneleja ei paranda viga, vaid ütleb sama asja teise sõnaga, pakkudes esialgsele valikule alternatiivi. Siin oli kaks varinti: asendamine ja lisamine.

Asendamine. Esimene alarühm on selline, milles kõneleja asendab samale referendile viitava sõna sünonüümiga, mis täidab sama süntaktilist rolli. Kõigis analüüsitud näidetes oli tegemist teise keeleregistrisse kuuluva sünonüümiga. Näites (6) tutvustab müügiagent oma firmat. Ta alustab alguses verbi *töö-*, mis peale subjekti *me* oleks tõenäoliselt öeldis *töötame*. Seejärel aga katkestab selle ja vahetab välja verbiga *tegutseme*. *töötame* on üldkeele, *tegutseme* aga ametiregistri verb. Sellele järgneb samuti ametiregistri adverbiaalfraas *eraisikust ettevõtjana*.

- (6) M: [te mõtlete (.) ee ei,] selle selliseid ei 'ole, see=tähendab (0.5) mille- 'milles on asi 'millepärast ei 'ole näiteks minul isiklikult 'visiitkaarti. (0.5) õ me **töö- tegutseme** eraisikust ette'võtjana? (.) ää (0.5) enda: (.) nagu=selle 'peakontori juures, (0.5) ee ja: (.) ee (.) põhimõtteliselt mul ei ole võimalik endal: firma: 'visiitkaarti siis 'teha. /---/

Teise rühma moodustavad siin juhtumid, kus kõneleja vahetab hüperonüümi hüponüümiga ehk üldisema sõna spetsiifilisema vastu. Selleks kasutati analüüsitud näidetes ainult ühte võtet, lihtsõna asendamist liit-sõnaga, milles täiendsõna kitsendab kategooriat. Nii vahetab H näites (7) *printer* *laserprinter* vastu.⁵

⁵ Põhimõtteliselt võib siin psühholingvistilisest aspektist olla tegemist ka täiend-sõna lisamisega. See vajab eraldi analüüsi.

- (7) H: =ja nemad teevad (.) 'trükivad neid 'logosid. (.) ja=siis=nad trükivad 'meie 'arvutist 'välja, **pr-laser'printer**=peal mingisuguse 'kile peale.

Kolmas alternatiivi pakkumine oli selline, milles kõneleja kategoriseeris sama nähtuse teisiti. Näites (8) alustab V kohamääratlust *ko-*, mis on ilmselt sõna *koju* algus. Aga ta katkestab selle ja asendab sõnaga *Tartusse*, mis on sama kohamääratlus, aga teisiti kategoriseeritud.

- (8) V: e ma=i='saa talle:: mul on {-} mobiil'telefon, ma=i=saa 'elistada vist.
 M: ot 'mis telefon.
 V: mobiil. (.)
 M: aa. (.)
 V: ma jätsin **ko- e 'Tartusse**.
 M: aa
 V: ta ei 'saa nüüd

Lisamine. Teise alarühma moodustavad juhtumid, milles kõneleja lisab lausesse katkestatud sõna ette tagantjärele uue sõna ja seejärel kordab ka katkestatud sõna tervikuna uuesti.

Näites (9) alustab kõneleja sõna häälikuga *i-*, mis ilmselt on sõna *innang* algus, seejärel lisab selle ette täiendi *mingi*. Referent jääb samaks, sama asi öeldakse alternatiivselt ümber.

- (9) AK: [ahah] no tähendab e no kui ei 'ole noh? **tähap i- i- mingi 'innangu** asjale tuleb anda, ilmslt {---} 'rahuldav kui ta ei 'old ei old ükskõik eks=siis {---}. (.) see on {---}, ütlen nii kudas teil 'tundub. (1.0) sinna ka rist 'tehke tändap see ei ole (.) ma=ütlen, (1.2) see=on väga subjek- 'sügavalt subjektiivne innang. ((lahkub kabinetist))

Üheselt tõlgendatavad lisamised korpusel olid sellised, milles tagantjärele lisati täiend, muude lauseliikmete lisamised jäid mitmeti analüüsitavaks.

Nägime, et selles rühmas oli tegemist juhtumitega, milles referent jäi samaks ning kõneleja esitles seda alternatiivsel viisil (sünonüümiga, hüponüümiga, teisiti kategoriseerituna, täiendiga piiritletuna). Mis on sellise ümberütlemise suhtluslikud eesmärgid, jääb siinsest teemast väljapoole.

2.1.3. Mitu reformuleerimist sama katkestusega

Mõnel juhul tegi kõneleja sama katkestuse järel korraga kaks erinevat reformuleerimist.

Näites (10) alustab LT küsilause, *kas te tõesti kee-*, jätab selle pooleli ja esitab oma küsimuse vormis *kas teist keegi usub*. Seega asendab kõneleja asesõna *te* nominatiivi elatiiviga *teist* ja kustutab sõna *tõesti*.

(10)LT: aga=me `tahame `tegeleda (.) `nende inimestega, (0.4) kes `tahavad tööd teha. (0.6) ja `see on `küll `meie `eesmärk. (.) aga=ma `kordan, (.) kas=**te** `tõesti kee- **teist** `keegi usub, (.) et `kaheksasaja krooni eest, (.) `on võimalik `ära elada, (.) vähe sellest (.) sellest kaheksasajast `kroonist (0.5) ee (.) võttes `viissada `maha (.) veel kakskend kuus protsenti maksta ära `tulumaksuks. (0.6) kas=te `usute (.) et selline `inimene (.) `tahab (0.3) Eestis teha `tööd (0.3)

Näeme, et kaks reformuleerimist on teineteisest grammatiliselt ja semantiliselt sõltumatud, ehk kõneleja võiks *tõesti* kustutada jättes grammatilise konstruktsiooni samaks (*kas te keegi usute*) ja vastupidi, ta võiks muuta *te* morfoloogiat jättes *tõesti* alles (*kas=teist keegi tõesti usub*).

Samas ei ole need reformuleerimised kõneleja seisukohast ühesuguses positsioonis. Kuigi uus konstruktsioon on kirjakeelsem ja tegemist on raadiosaatega, milles esinevad poliitikud, ei ole usutav, et kõneleja keskseks eesmärgiks on grammatilise muudatuse tegemine. Oluline on sõna *tõesti*, mis uues variandis on kustutatud. *tõesti* teeb küsilausest pigem retoorilise küsimuse, mille abil kõneleja imestab, et keegi niimoodi usub. Samas pole eespool keegi sellist usku väljendatud ja sõna

keegi osutab ka sellele, et jutt on üldisel tasandil. Uus konstruktsioon on afektiivsuselt neutraalsem ja samas muudab retoorilise küsimuse pigem otseseks küsimuseks. Nii võib *tõesti* kustutamist tõlgendada alternatiivi pakkumisena, mille eesmärgid on aga suhtluslikud, mitte süntaktilised või semantilised. Käändemuutus on kindlasti alternatiivi pakkumine.

Näitest võime ka järeldada, et üks reformuleerimine on siin paranduse algatamise vahetuks eesmärgiks (antud juhul *tõesti* kustutamine). Nimetan seda primaarseks reformuleerimiseks. Küsimus, miks kõneleja teeb veel teise paranduse, ei ole süntaktilise analüüsiga lahendatav.

Lisaks tuleb siin sisse uus reformuleerimistegevus, sõna kustutamine. Kustutamine esineb vaid paaris näites ning alati koos teise parandusega, olles samas primaarne reformuleerimine.

Ka teised kahe reformuleerimise komplektid olid analüüsitud korpuses samasugused. Neid iseloomustas paranduste lausegrammatiline/semantiline sõltumatus teineteisest, võimalus välja tuua primaarne reformuleerimine, ja see, et teine/sekundaarne parandus oli alati alternatiivi pakkumine.

2.1.4. Mitmeti tõlgendatavad sõnatasandi reformuleerimised

Osa sõnatasandi reformuleerimisi on sellised, mida ei ole võimalik lauseanalüüsiga üheselt tõlgendada.

Ühe rühma annavad juhtumid, kus võib väita, et tegemist on alternatiivse asendamisega, kuid ei ole võimalik üheselt öelda, millist sõna asendatakse.

Näites (11) küsib H, kuidas saab Viljandis bussijaamast kultuurikolledžisse. V seletab teekonda ja tema orienteerimise lähtekohaks on kaubanduskeskus Tsentrum (see osa puudub näitest). Kui seletus on lõppenud, siis küsib H, kas Tsentrum on bussijaamast näha. V takerdub ta enne kohamääratlust (*sinna noh*), mis näitab, et ta otsib sobivat sõna. Seejärel ütleb ta sõna *bussijaama* ja jätkab sõnaga *sis-*, mis on ilmselt sõna *sisse* algus. Seejärel aga katkestab V sõna, mis lõpetaks osalause,

asub takerdudes otsima uut kohamääratlust (*noh sinna*) ning ütleb siis sõna *hoovi*.

(11)H: ahah ahah

V: {katuseaken}

H: a=kas seda 'Tsentrumit on nagu 'bussijaamast 'näha=vä.

V: e-ee:: .hh ää kui 'buss sõidab sinna noh 'bussijaama siss- noh sinna: 'hoovi onju siis ta peaks tulema (0.5) .hh ee vata: (.) 'Tsentrumi ja 'bussijaama vahel on üks ästi suur 'parkla selline,

H: ahah

V: .hh vot=et=ee noh, sealt 'parklast nagu ta peab 'oidma (.) noh (0.5) kui ta ütleme tuleb bussi pealt 'maha=et=sis 'üle selle 'platsi sinna 'Tsentrumi juurde see 'paistab sis.

H: ahah ahah

See näide jääb süntaktilises tõlgenduses kahetiseks. Kindlasti on tegemist alternatiivi pakkumise, mitte veaparandusega. Samas ei ole selge, kas kõneleja asendab sõna *sisse* (*bussijaama siss- > bussijaama hoovi*) või sõna *bussijaama* (*bussijaama siss- > hoovi*). Esimest varianti toetab see, et ülivaldav osa katkestusega asendustest on sellised, milles reformuleeritakse katkestatud sõna ennast. Teist tõlgendust toetab see, et kõneleja alustab sõnaotsimist samasuguse edasilükkamisega nagu enne sõna *bussijaama* (*sinna noh / noh sinna:*).⁶

Teise rühma annavad juhtumid, kus võib väita, et tegemist on sama asja ütlemisega teiste sõnadega, kuid ei ole võimalik üheselt öelda, kas tegemist on sõna asendamise või lisamisega.

Näites (12) kõneleb JL maksureformidest eri maades ja toob näiteks Saksamaa, kus reform läbi kukkus. Ta viitab maksureformile tagasi asesõnaga *see*, millele järgneb eeldatavasti sõna *läbi* algus. Ta katkestab selle

⁶ Siin võiks olla tegemist verbiga *sõitis sisse*. Sel juhul peaks *bussijaama* olema lühikese illatiivina kolmandas vältes. Sõna *bussijaama* on aga hääldatud pigem teises kui kolmandas vältes. See viitab võimalusele, et kõneleja jaoks moodustab *bussijaama sisse* ühe terviku (vrd *pani soola toidu sisse* jms), mis on aga selles konstruktsioonis üsna ebatavaline kasutus. See viitab pigem asendusele *bussijaama sisse > hoovi*.

ja toob sisse sõna *asi*, mille järel viib lause lõpuni. Siin võib olla tegemist sõna *asi* lisamisega (*kus see asi läbi kukkus*) või sõna *see* asendamisega sõnaga *asi* (*kus asi läbi kukkus*). Esimesel juhul asendatakse asesõna *see* üldsõnaga *asi* ja *see* saab määrava artikloidi rolli. See variant on keelelt neutraalne. Teisel juhul asendatakse asesõna üldsõnaga. Üldsõna sidususe järeliikmena annab lausele familiaarse, argise müнди (Hennoste 1986: 54–55). Süntakiline analüüs ei anna vastust, kumba eelistada. Esimese variandi poole viitab konsituatsioon, tegemist on poliitikuga raadiosaates ehk avaliku suhtlusega. Teise võimaluse poole viitab stiil, kuna kõneleja kasutab ka järgnevas lauses argistiili sõnavara (*need vennad*).

- (12) JL: jaa=ja (.) silmaauk eksole aga: (0.4) aga: se=on `väga selge::
 `ajalooline `poliitiline `kompromiss nendes:=ee `direktiivides
 mis={seal} `peidus eksole. `kui=on ikkagi `juttu: sa=ise ütled
 viieteistkümnest ja kahekümnest `astmest (0.5) siis=on `väga
 suur `võit kui=seal saadakse `kolme nelja `astme peale. (0.4)
 see=on `ainus mida on `suudetud. (0.8) se=on `sama `moodi=et
 võetakse `ära=ned üheksakümne `kuue protsendilised `määrad,
 (0.3) tullakse `kõik maksureformid `vähegi `mõistlikes riikides
 (0.4) on `keskendunud `sellele. (0.5) `Saksamaa eba`õnnestus just
 nimelt=ee nüüd `viimane kus=se **I- asi `läbi kukkus.** (.) `Root-
 sil ei tulnd=ned vennad jällegi `võimule kes lubasid viiekümne
 `viite `protsenti eksole. (.) Carl `Bildt ja=ni edasi.=

Kõik lisamise/asendamise vahele jäävad juhtumid analüüsitud korpuses olid niisugused, milles kõneleja katkestas mitte probleemse, vaid sellele järgneva sõna. Katkestuse ees olevad sõnad olid erinevad lauseliikmed (täiendid, alused, määrused, sihitised). Parandusega pakutav sõna kuulus üldjuhul samasse sõnaliiki kui katkestuse ees olev sõna ja võis alati esineda sama lauseliikmena.

Kolmanda rühma moodustavad näited, milles on võimalik öelda, et tegemist on asendusega, kuid ei ole selge, kas kõneleja parandab vea või pakub alternatiivse variandi. Sellistes näidetes ei anna katkestatud sõna-osa ja tema ümber olev lause piisavalt infot üheseks tõlgenduseks. Näites

(13) alustab V uut teemat partikliga *aa*, mis märgib millegi meeldetulemist, ning jätkab subjektiga *Juss*, millele ilmselt järgneb öeldisverbi algus *ta-*. Ta katkestab selle ja asendab verbiga *käskis*. Siin pole selge, milline oli katkestatud sõna (*tahtis?*).

- (13)V: no kui sa=ei= 'oska, sis pead 'leppima (.) 'piskuga. hehe
 H: ee kui sa 'kaasaga: 'kaubale saad kunagi kui ta telefonitoru 'võtab, sis võibolla 'tema annab sulle mingid ead nõu. ma=i= 'tea.
 V: a:hah, ahah. (1.0) aa 'Juss **ta- käskis** 'edasi öelda=t ta oli sind 'eile 'näinud. (0.5)
 H: ee 'Toivo nägi 'ka muideks.
 V: ee 'Juss nägi 'kesklinnas, ta käis 'raamatukogus.
 H: aa. [ja 'Toivo] nägi: [nägi] mind Anne ['poe juures jah.]
 V: [{}-] [Anne] [jaa=jaa=jaa=jaa.] nii=et sind on ((lint lõpeb))

Neljandaks võib välja tuua näited, mis jätavad lahti mitu võimalikku tõlgendusvarianti.

Näites (14) tutvustab V kliendile Soome reisi ja kõneleb erinevatest reisipaikadest, kus peatutakse. Allteema lõpeb infoga selle kohta, millal saabutakse Tallinna tagasi. H markeerib selle teema lõppenuks sõnaga *selge* ja alustab uut teemat kahe küsimusega tubade kohta, millest varem juttu pole olnud. Küsimus lõpeb sõnaga *või*, mis osutab, et loend jääb lahtiseks ja teda huvitab igasugune info majutuse kohta. V alustab edasilükkamisega ja fraasiga *selles majut-*, katkestab ja lisab sõna *esimeses*.

- (14)H: selge. .hh mind nüüd huvitaksid veel need 'ööbimispaigad [et]
 V: [jaa?]
 H: et kuidas kas seal on nagu mingid eraldi 'toad või või kui 'suured need toad on või.
 V: ee tähendab **selles majut- 'esimeses majutuskohas** need 'majakesed et=no 'seal saab tellida täitsa nii kuidas te soovite [majutust,]
 H: [ahah]

- V: et kas 'kahest kolmest 'neljast isegi='viiese=[saab.]
 H: [mhmh]
 V: .hh ja 'Kuusamos on nüüd nimodi=et ee no ta=on ho'tell ta ei ole enam 'majake.=
 H: =jah
 V: nii et 'seal saate ka kuidas te 'soovite kas 'kolmest või=või mis te soovite.
 H: mhmh. (.) mt=.hh 'selge. ee oskate te: 'öelda näiteks umbes milised 'külma 'kraadid võivad seal olla et k(h)as

Esimene võimalus on tõlgendada seda reformuleerimist nii, et kõneleja asendab sõna *selles* sõnaga *esimeses*. See oleks tavaline asendav veaparandus. Seda tõlgendust toetab kontekst. Mingist konkreetsest majutuskohast pole varem juttu olnud ja sõna *esimeses* viitab, et tegemist on mitme majutuskohaga.

Teine võimalus on, et kõneleja muutis projekteeritud lauseplaani. Esialgne lausealgus sobib näiteks juhul, kui kõneleja jätkaks kõrvalausega, milles viidatakse samale majutuskohale (*selles majutuskohas, kus...*).

Kolmas võimalus on, et kõneleja lisab sõna *esimeses* (*selles esimeses majutuskohas*). Kasutus, milles *see* viitab entiteedile, mis on määratud üksnes kõneleja enda jaoks, on eesti keeles olemas (Pajusalu 1997). Pajusalu järgi on *see* sellisel juhul määrav artikloid ja ta seletab selle kasutust kõneleja mittekooperatiivsusega, edevuse ja egoismiga. Antud juhul võib olla tegemist ka sellise kasutusega. Mina olen seletanud osa juhtumeid aga *see* kasutusega edasilükkamispartiklina (Hennoste 2000–2001: 191–193). Ka siin võib olla tegemist *see* rolli reformuleerimisega. V voor algab edasilükkamisega (*ee tähendab*) ja *selles* on viimane üksus enne otsitud sõna väljaütlemist, mis viitab, et ta võib siin olla ka edasilükkamissegmendi osa. Asja võib interpreteerida nii, et kõneleja mõistab järgneva sõna väljaütlemisel, et *see* osutub antud kontekstis mitmetähenduslikuks (määrav artikloid / edasilükkaja / varasemale tekstile viitav sõna). Täiendi *esimeses* lisamine ei kustuta *see*-d, vaid muudab tema tõlgenduse

ühetähenduslikuks, antud juhul edasilükkajaks. Sellisel juhul oleks tegemist aga lisamisega, mis ei paku alternatiivi, vaid parandab vea.

Ja neljandaks saab tõlgendada näidet ka nii, et tegemist on kahe parandusega. Lisaks *selles* parandamisele võib kõneleja parandada ka sõna *majutuskohas*. Siin on tegu liitsõnaga ning kõneleja võib vahetada ka projekteeritud sõna teise poole uue vastu (nt. *paigas*>*kohas*).

2.2. Fraasitasandi reformuleerimised

Teise rühma moodustavad juhtumid, milles reformuleerimise objektiks pole mitte sõna, vaid fraas, mis kannab lauses tervikuna kindlat tähendust ja grammatilist rolli. Ka siin on võimalik välja tuua nii vea parandamine kui alternatiivi pakkumine.

2.2.1. Vea parandamine

Näites (15) küsivad õpilased õpetajalt oma hinnete seisu õppeveerandi lõpus. Õpetaja alustab oma voo teatega, et hinnetest tuleb juttu ülejärmisel nädalal. Seejärel lisab ta aega määratleva fraasi *viimane nädal sellel õppe-*, katkestab selle ja asendab lõpuosa *selle õppeaasta teisel veerandil*. Seejärel vahetab õpetaja teemat ja siirdub käesoleva tunni materjali juurde (*nii::*).

(15)L: a=mis (.) mis (.) noh (0.5) mille 'seis mul 'on.

Õ: 'mina ei 'räägi praegu mingist 'seisust, sellepärast=et 'kõik tahavad oma 'seisu teada. (4.5) ja see 'vastamise tund saab olema juba 'ülejärmine nädal muuseas. (1.8) mis saab 'olema ka 'viimane nädal **sellel 'õppe-** (1.0) **selle 'õppeaasta teisel 'veerandil**. (4.0) ((lappab õpikut)) *nii::* (2.0) nüüd 'kellel on 'tehtud (0.5) 'kuues (.) ja 'esimene 'lesson töö'vihikust tõstke 'kääd. (0.8) kellel 'mõlemad 'lessonid on 'tehtud 'algusest 'lõpuni. (...)

Siin on tegemist referentsivea parandamisega (lõppemas on teine õppeveerand, mitte kogu õppeaasta). Selleks asendab õpetaja sõnad *sellel*

õppeaastal sõnadega *teisel veerandil*, mis on samas grammatilises rollis. See muudatus on aga tehtav juhul, kui ta muudab ka *sellel õppeaastal* grammatilist rolli ja vormi või kustutab selle maha.⁷ Kõneleja valib esimese variandi.

2.2.2. Alternatiivi pakkumine

Näites (16) pakub kellasepp K kliendile tema kella parandamise hinda. Ta esitab esialgu umbmäärase rahasumma fraasiga *üle kolmekümne krooni* ja asendab selle siis täpse summaga ja uue fraasiga *kolmkümmend viis krooni*

(16) K: 'jah. (.) siis on 'ankrukahvel läbi. (.) ühesõnaga 'seda saab 'teha aga 'see läheb **üle 'kolmekümne kroo- 'kolmkend viis krooni.**

Asendamiseks muudab kõneleja fraasi, kustutades sõna *üle*, lisades sõna *viis* ja muutes sõnade *kolmkümmend* ja *kroon* kääned. Fraasi süntaktiline roll jääb samaks. Tegemist on alternatiivi pakkumise, mitte veaparandusega, sest ka esialgne määratlus *üle kolmekümne krooni* ei ole vale.

Fraasitasandi näidete tõlgendamisel on üks põhimõtteline probleem. Kui tõlgendame fraasi kui tervikut, siis saame kõigis analüüsitud näidetes kõnelda ühe fraasi asendamisest teisega, kui aga lähtume sõnatasandist, siis on alati tegemist kompleksse, mitmest tehtest koosneva reformuleerimisega. Sealjuures erinevad siinsed reformuleerimised eespool vaadeldud juhtumitest, milles tehti sama katkestuse järel kaks teineteisest sõltumatut reformuleerimist. Siin on erinevad tehted omavahel seotud, mis juhib pigem selle poole, et fraasi tuleks siin käsitleda tervikuna.

⁷ Lausegrammatilisest ja -semantilisest seisukohast on siinse paranduse tulemus korrektne. Samas ei sobi selline viitamine hästi konsituatiivselt, kuna viidatakse käsilolevale õppeveerandile. Selleks sobiks eesti keeles *sellel veerandil*. Praegu valitud variant sobiks viitamiseks siis, kui kõnelemise aeg oleks mingi muu õppeveerand. Miks parandab kõneleja nii, jääb käesolevast analüüsist väljapoole.

2.2.3. Mitu reformuleerimist sama katkestusega

Ka fraasitasandi reformuleerimisel oli näiteid, milles tehti korruga mitu parandust. Näites (17) seletab õpetaja, millised omadused peaks olema erinevat tüüpi kartulisortidel. Võib oletada, et ta kavatses jätkata lauset *et ta=p[ehmeks keeks]*. Ta katkestab sõna *pehmeks* ja lisab selle ette *keeks* *(.) läbini*.

(17) ER: hehe \$ 'värv on 'maitseasi. (1.0) 'a:ga (.) kõigepealt peavad \$ ((köhatab)) peavad talolema head kulinaarsed 'omadused=eksole. (0.5) 'kui ma tahan 'friikartulit siis see millest ma 'rääkisin? (.) et ta ei ((köhatab)) tõmma ennast rasva 'plommiks? (.) ni (.) kui ma tahan 'keedukartulit? 'lauakartulit? et ta=ei (0.8) läheks 'katki? (.) et ta=**p- keeks** **(.) läbini 'pehmäks?** (.) ühesõnaga=kõigepealt kuli 'naarsed omadused. (0.5) AGA='VEEL? (4.0) mis 'veel? (0.5) no=kes kartuleid on 'koorinud. (...)

Üks võimalus oleks tõlgendada seda muudatust kui soovi lisada lausesse sõna *läbini*, mis toob omakorda kaasa verbiühendi sõnajärje muutmise, sest see lisamine on grammatiliselt korrektne üksnes uue sõnajärje puhul. Selle paneb kahtluse alla mikropaus enne sõna *läbini*, mis lubab oletada, et see sõna ei olnud projekteeritud enne süntaktilise muudatuse algust. Samuti räägib pigem selle seletuse vastu seik, et kõneleja ei kasutanud tüüpilist lisamise võtet, milles lisatakse sõna katkestatud sõna ette (*läbini pehmeks keeks*).

Tõenäolisem on, et kõneleja eesmärgiks oli muuta nimelt projekteeritud verbiühendi sõnajärge. Vana järg, milles verbi laiend on enne verbi, oleks neutraalne. Uus järg, milles kõrvallause lõppu läheb laiend, aga fokuseerib määrsõna ja rõhutab selle resultatiivsust. Seega on siin reformuleerimise algatamise esmaseks eesmärgiks pigem protsessi resultatiivsuse esiletoomine. Selleks muudab kõneleja sõnajärge. Seda tõlgendust toetavad analoogilise sõnajärjega konstruktsioonid eelnevatel lausetes (*ei tõmma ennast rasva 'plommiks? // et ta=ei (0.8) läheks 'katki?*). Kokku on siin tegemist kahe reformuleerimisega. Primaarne on fraasitasandi sõnajärjemuudatus, sekundaarne sõna lisamine.

Selles näites on tegemist uue reformuleerimistegevuse alaliigiga, milleks on sõnajärje muutmine. Seda tüüpi näiteid on paar tükki, kõik mitme parandusega komplektides. Lisaks on nende puhul tegemist reformuleerimisega, milles ainult osa muudetavast komplektist on varem öelduna olemas.

2.3. Lauseosa reformuleerimised

Kolmanda rühma moodustavad näited, milles kõneleja muudab pikemat ja ebamääraste piiridega osa lausest, tehes muudatusi nii väljaöeldud lauseosasse kui kavandatud lauseplaani.

Näites (18) seletab reisifirma töötaja kliendile reisil tehtavaid toidupause. Ta pakub üheks toidupausi kohaks Adavere (see on koht Tallinna-Tartu maantee ääres). Seejärel pakub ta välja veel ühe võimaliku peatuskoha tagasiteel. Ta alustab *'tagasiteel ee võib 'ka kusagil Pa-*. Sõnaühend *võib ka kusagil* osutab suure tõenäosusega sellele, et kõneleja kavatses pakkuda välja ühe võimaliku peatuskoha. Aga ta katkestab selle ja esitab uue variandi (*teha kas siis 'Paide lähedal või kusagil .hh 'peatus*). Algas *kas siis* osutab, et tulemas on mitu alternatiivset kohapakkumist.

(18)H: ee toidupause no 'kindlasti tehakse 'üks paus (.) 'Adaveres.

V: mhmh=

H: =see=on jääb tee 'äärde. ja kindlasti 'tagasiteel ee võib 'ka **kusagil Pa- *teha kas siis 'Paide lähedal või kusagil .hh 'peatus*** aga mn=ee ee tändab 'Tartus=on on on siiski 'piisavalt ka vabat 'aega,

V: mhmh

Seega olid kõneleja probleemid lause referentsitasandil. Tema eesmärgiks oli asendada ühe toidupeatuse pakkumine mitme alternatiivse koha pakkumisega. See aga nõudis omakorda kogu kavandatud süntaktilise konstruktsiooni ja ühtlasi alustatud lauseosa asendamist.

Eelnevas näites asendas kõneleja selle lauseosa, mis vajas muutmist, ja jättis alles muutmist mittevajava lausealguse. Korpuses oli ka

üks näide, kus kõneleja asendas sellisel reformuleerimisel *võib*-algulise modaalse konstruktsiooni verbiga *räägib*, kuid jättis muutmata selle ees oleva subjekti *reformierakonda* käände, nii et tulemuseks oli grammatiliselt ebakorrekne subjekti-öeldisverbi suhe (L: /---/ ja:: *siss=ee (1.8) ee: ka- kui `reformierakonda võib ma- räägib `maksukoormuse `alanda-misest siss=see: `haakub=õõ kogu selle:: to `naalsusega mida `pakutakse /---/*).

Lauseosa reformuleerimise rühm erineb eelnevatest mitmes mõttes.

Siin ei ole tegemist alternatiivse variandi pakkumisega sama referendi kohta ega referentsivea parandamisega samas mõttes nagu sõna- või fraasitasandi reformuleerimistes. Pigem on tegemist sellega, et kõneleja ütleb midagi muud, kui ta esialgu kavatses, muutes lause sisu ja koos sellega ka kavandatud süntaktilist konstruktsiooni. Analüüsitud materjali hulgas ei olnud näiteid, kus selliseid muudatusi oleks tehtud sõna- või fraasitasandil. Parandus algatati neis näidetes peale verbi ja muudeti ära kogu verbijärgne lauseosa, mõnikord koos verbiga. Nagu fraasitasandi reformuleerimistes on ka siin võimalik lähtuda uuest konstruktsioonist kui tervikust ja öelda, et kõneleja asendab ühe lauseosa teisega. Aga erinevalt fraasitasandist ei ole võimalik üheselt näidata, millistest tegevustest selline reformuleerimine koosneb.

Samas on siin tegemist ikka lausesiseste reformuleerimistega, kuna kõneleja ei viska alustatud lauset tervikuna kõrvale nagu lausekatkestuste puhul, vaid kasutab selle muutmist mittevajava alguse ära. Eraldi analüüsi vajab, millistel tingimustel on seda tüüpi reformuleerimised eesti keeles võimalikud, millistel tingimustel aga heidab kõneleja kogu alustatud lause kõrvale.

3. Järeldused ja üldistused

Valitud korpuse analüüs näitas, et eesti keele lauses algatatakse sõna katkestusega eri tüüpi reformuleerimisi. Seega on sõnakatkestus eesti keeles polüfunktsionaalne paranduse algataja analoogiliselt mitmete muude keeltega. Kuigi analüüsitud korpus oli väike ega sisaldanud seetõttu ilmselt kõiki võimalikke tüüpe, saab siiski tuua nende seas välja väga selged keskmed.

Põhiosa reformuleerimistest tehti sõnatasandil (86 näidet).

Esimene võimalus on siin veaparandus, mis on välja toodud ka teistes keeltes. Seda tehti eesti materjalis üksnes asendamise abil. Sealjuures tuli välja kaks suuremat keset, referentsivigade (17 näidet) ja hääldusvigade parandamine (13 näidet). Vaid üksikud näited olid grammatiliste vigade parandamisest.

Teine võimalus on alternatiivi pakkumine, mis on samuti toodud välja ka teistes keeltes. Osa uurijaid toob sealjuures näiteid üksnes sõna lisamistest (Enkvist – Björklund 1989), teised nii lisamisest kui asendamisest (Sorjonen – Laakso 2005). Eesti materjalis olid kasutusel nii asendamine kui lisamine. Asendus (12 näidet) tähendas siin sõna tähendusprobleemide lahendamist (sõna asendamine sünonüümi või hüponüümiga, sama referendi uuesti kategoriseerimine). Üheselt tõlgendatav lisamine seisnes täiendi lisamises põhisõna ette (6 näidet).

Lisaks esinesid aga eesti materjalis ka sõna kustutamine ja sõnajärje muutmine. Need tüübid olid esindatud üksikute näidetega ning esinesid koos muud tüüpi reformuleerimisega. Edasises uurimises oleks vaja leida, kas need tegevused saavad esineda ka üksinda ja millistel tingimustel.

Fraasi reformuleerimise alla paigutus 4 näidet, mis esindasid vigade parandamist (2 juhtumit) ja alternatiivi pakkumist (2 juhtumit). Kui lähtuda fraasist kui tervikust, siis on kõigil juhtudel tegemist asendusega, kui aga lähtuda sõnadest, siis on tegemist kompleksse, mitmest eri tehest koosneva reformuleerimisega.

Eelnevatest erineb tüüp, kus reformuleerimine haaras pikemaid lauseosi (8 näidet). Sel juhul peatas kõneleja lause ja ütles midagi muud,

kui oli kavatsenud, asendades selleks ka osa olevast lausest ja kasutades muutmatuna ära lause algusosa. Teiste keelte materjalis on välja toodud üksnes selline lauseplaani muutmise tüüp, mil kõneleja heidab katkestatud lause kõrvale ja alustab uut (Levelt 1983; Enkvist – Björklund 1989, Sorjonen – Laakso 2005). Lahtiseks jääb, kas siin on tegemist eesti keele erijoonega või juhusliku erinevusega andmetes.

Lisaks võis kõneleja teha korraka kaks reformuleerimist (8 näidet). Sellistel juhtumitel sai välja tuua kolm ühisjoont. Esiteks, reformuleerimised olid teineteisest semantiliselt ja süntaktiliselt sõltumatud. Teiseks, üks neist oli kõneleja vahetu eesmärk ja primaarne reformuleerimine lausetasandilt vaadates, mis võis olla nii veaparandus kui alternatiivi pakkumine. Kolmandaks, sekundaarne reformuleerimine oli alati alternatiivi pakkumine. Sellist tüüpi mulle teadaolevates teiste keelte käsitlustes välja toodud ei ole.

Lõpuks, suur osa juhtumitest ei olnud süntaktilisel tasandil üheselt analüüsitavad. Sõnatasandi reformuleerimiste puhul ei olnud 27 näites võimalik üheselt öelda, millise suhte või tegevusega on tegemist või millisele sõnale parandus rakendub. Fraasitasandi näidete puhul jääb lahtiseks, kas tegemist on fraasi kui terviku asendamisega või kompleksse mitmetehtelise tegevusega. Sama probleem on lauseosa reformuleerimisel. Kuna tegemist on umbes kolmandikuga analüüsitud materjalist, võib püstitada hüpoteesi, et katkestusega alustatud lausesisene reformuleerimine on tulemusekeskne tegevus, milles reformuleerimise tüübi osutamine ei ole kõneleja jaoks oluline.

Käesolev analüüs tõi välja üksnes reformuleerimise tüübid. Käsitlemata jäi reformuleerimislõigu struktuur ja selle seosed süntaksiga. Ka ei anna süntaksitasandi analüüs vastuseid selle kohta, millised on reformuleerimise algatamise eesmärgid ning kas või kuidas need on seotud reformuleerimise tüüpide ja süntaksiga. Lisaks jääb lahtiseks, kui palju analüüsimatutest näidetest saaks ühese tõlgenduse interaktsiooni arvesse võttes. Seega vajab materjal läbianalüüsimist suhtluse kontekstis.

Kirjandus

- Allwood, Jens – Nivre, Joakim – Ahlsén, Elisabeth 1990:** Speech management – on the non-written life of speech. – *Nordic Journal of Linguistics* 13:1, lk. 3–48.
- Dörnyei, Zoltán – Scott, Mary Lee 1997:** Review article. Communication strategies in a second language: definitions and taxonomies. – *Language Learning* 47, lk. 173–210.
- Eklund, Robert 2004:** Disfluency in Swedish human-human and human-machine travel booking dialogues. PhD thesis. Linköping University.
- Enkvist, Nils Erik – Björklund, Martina 1989:** Toward a taxonomy of structure shifts. – Wolfgang Heydrich, Fritz Neubauer, Janos S. Petöfi & Emel Sözer (toim.), *Connexity and coherence*, lk. 324–341. *Research in text theory* 12. New York: Walter de Gruyter.
- Fox, Barbara – Hayashi, Makoto – Jasperson, Robert 1996:** Resources and repair: a cross-linguistic study of syntax and repair. – Elinor Ochs, Emanuel A. Schegloff & Sandra A. Thompson (toim.), *Interaction and Grammar*, lk. 185–237. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fox, Barbara – Jasperson, Robert 1995:** A syntactic exploration of repair in English conversation. – Philip W. Davis (toim.), *Alternative linguistics: descriptive and theoretical models*, lk. 77–134. (Current issues in linguistic theory 102.) Amsterdam: John Benjamins.
- Hennoste, Tiit 1986:** Üldsõnad ja kohesioon. – *Sõnasõel* 7, lk. 46–58. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool.
- Hennoste, Tiit 2000–2001:** Sissejuhatus suulisesse eesti keelde. – *Akadeemia* 10/2000, lk. 2226–2232; 12/2000, lk. 2689–2710; 1/2001, lk. 179–204.
- Hennoste, Tiit 2003:** Suulise eesti keele uurimine: korpus. – *Keel ja Kirjandus* XLVI:7, lk. 481–500.
- Hennoste, Tiit 2005:** Repair-initiating particles and um-s in Estonian spontaneous speech. – *Proceedings of DiSS'05, Disfluency in Spontaneous Speech Workshop*. 10–12. September 2005, lk. 83–88. Aix-en-Provence: Université en Provence.
- Levelt, Willem 1983:** Monitoring and self-repair in speech. – *Cognition* 14, 41–104.
- Levinson, Stephen C. 1983:** *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nigol, Helen 2006:** Voorusisesed parandused, kordused ja valestardid suulises eesti keeles: nende tuvastamine ja normaliseerimine. Magistritöö. Tartu Ülikool.

- Pajusalu, Renate 1997:** Is there an article in (Spoken) Estonian? – Mati Ereht (toim.), *Estonian: Typological Studies II*, lk. 146–177. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 8. Tartu: Tartu Ülikool.
- Schegloff, Emanuel – Jefferson, Gail – Sacks, Harvey 1977:** The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. – *Language* 52, lk. 361–382.
- Sorjonen, Marja-Leena – Laakso, Minna 2005:** Katko vai eiku. Itsekorjauksen aloitustavat ja vuorovaikutustehtävät. – *Virittäjä* 109, lk. 244–271.

Lisa 1. Transkriptsioonimärgid

langev intonatsioon	punkt.
poollangev intonatsioon	koma,
tõusev intonatsioon	küsimärk?
mikropaus (kuni 0.2 sek)	(.)
mõõdetud pikem paus	(2.0)
mõõtmata pikem paus	(...)
kokkuhääldamine	sõna= =sõna
venitamine	::
rõhk	´ rõhulise silbi alguses
katkestamine	ko-
pealerääkimise algus	[
pealerääkimise lõpp]
kiirem kõnelemine	> <
valjem kõnelemine	SUURTÄHED
vaiksem kõnelemine	* *
muutused hääle kvaliteedis (nt. imitatsioon)	@ @
häälekas sissehingamine	.hh
naer	hehe
transkribeerija kommentaarid	(())

Lisa 2. Reformuleerimise märgid

paks kiri: reformuleeritav segment

kursiivkiri: leksikaalne parandusmarker

paks kursiiv: parandus ehk parandav segment

Näide: a=ma olen seal **kolma-** või selles > *esimeses* saalis.